

TÜRKÜLERİN YOLDAŞI “SAZ”

Dilek TÜRKÜYLMAZ*

Öz

Türklerin millî çalgısı olarak bilinen kopuz İslamiyet öncesinde ve İslamiyet’in kabulünden sonraki süreçte manzum halk edebiyatının şekillenmesinde büyük bir öneme sahiptir. Türk kültürel hafızasında biriken değerlerin korunması, nesiller arası aktarımı ve yeniden yorumlanması görevini üstlenen kopuz, her dönemin ruhuna uygun olarak şaman, kam, ozan ya da âşık gibi farklı unvanlara sahip icracılarıyla bu işlevini sürdürmüştür. Türk halk kültüründe yalnızca bir müzik enstrümanı değil, aynı zamanda toplumun duygu ve düşüncelerinin derinliğini aktaran bir anlatıcı olan kopuz, tarihsel süreç içerisinde âşıkların ellerinde farklı evrelerden geçerek saz, telli saz, iki telli, çöğür, tambura, cura, bağlama, divan sazı, meydan sazı, dede sazı gibi çeşitli isimlerle anılmış ve günümüze ulaşmayı başarmıştır. Bilindiği gibi Türk halk edebiyatında ve müziğinde saz, bireylerin ve toplumun yaşadığı sevinçleri, hüznüleri, mücadeleleri ve hayalleri ifade etmede önemli bir rol oynar. Halk ozanlarının saz eşliğinde dile getirdiği türküler, toplumsal belleğin aktarılmasında bir köprü görevi görür ve bu esnada saz, bireysel duyguların ötesine geçerek kolektif bir kimliğin ve tarihsel hafızanın temsilcisi haline gelir. Ayrıca Anadolu’nun farklı bölgelerinde kullanılan çeşitli saz türleri (cura, tambura, divan sazı), bu çalgının kültürel çeşitliliği nasıl bir araya getirdiğini gözler önüne serer. Bu bağlamda saz, kültürel bir ortak payda ve birleştirici bir unsurdur. Özellikle halk ozanlarının eserlerinde, sazın bir hikâye anlatıcısı olarak işlev gördüğü, sosyal eleştiri, öğreticilik ve duygusal paylaşım gibi çeşitli işlevleri üstlendiği görülür. Bu çalışmada kopuzun tarihsel süreç içerisinde saza evrilme süreçlerinden kısaca bahsedildikten sonra sazın bir müzik aleti olmanın ötesine geçen kültürel ve sosyal işlevleri türküler aracılığıyla analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışma ayrıca sazın, bireysel ve toplumsal duyguları dile getirme konusundaki eşsiz başarısını, hem geçmişten bugüne uzanan bir anlatıcı olarak hem de geleceğe aktarılan bir kültürel miras olarak ele almaktadır. TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan saz ve bağlama kelimelerinin geçtiği 157 türkünün sözlerinden hareketle sazın ve bağlamanın Türk halk türkülerindeki önemi, işlevi ve kültürel bağlamı üzerinde durulacaktır. Çalışma yapılırken Repertükül adlı internet sitesindeki külliyattan faydalanılmış ve buradaki repertuar numaraları esas alınmıştır. Çalışmada saz ve bağlama kelimeleri geçen 157 türkünün tamamına değil belli başlı olanlarına yer verilecektir. Bu sayede sazın halk kültüründeki çok boyutlu anlamının ve işlevinin türküler yoluyla daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saz, bağlama, türkü, anlatıcı, sırdaş.

* Doç.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye, dilek.turkyilmaz@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0003-0521-4086

THE COMPANION OF FOLK SONGS “SAZ”

Abstract

The kopuz, known as the national instrument of the Turks, has a great importance in the shaping of poetic folk literature before and after the adoption of Islam. The kopuz, which undertook the task of preserving the values accumulated in the Turkish cultural memory, transferring them between generations and reinterpreting them, has continued this function with performers with different titles such as shaman, kam, minstrel or minstrel in accordance with the spirit of each period. In Turkish folk culture, the kopuz, which is not only a musical instrument but also a narrator who conveys the depth of the feelings and thoughts of the society, has passed through different stages in the hands of minstrels in the historical process and has been called by various names such as saz, stringed saz, two-stringed, çöğür, tambura, cura, bağlama, divan sazı, meydan sazı, dede sazı and has managed to reach today. As is known, in Turkish folk literature and music, the instrument plays an important role in expressing the joys, sorrows, struggles and dreams of individuals and society. The folk songs sung by folk minstrels accompanied by the saz serve as a bridge in the transmission of social memory, and in the process, the saz goes beyond individual emotions and becomes the representative of a collective identity and historical memory. Moreover, the various types of saz used in different regions of Anatolia (cura, tambura, divan sazı) reveal how this instrument brings together cultural diversity. In this context, the saz is a cultural common denominator and a unifying element. Especially in the works of folk minstrels, it is seen that the saz functions as a storyteller and undertakes various functions such as social criticism, teaching and emotional sharing. In this study, after briefly mentioning the processes of the kopuz evolving into the saz in the historical process, the cultural and social functions of the saz that go beyond being a musical instrument will be analyzed through folk songs. This study also deals with the unique success of the saz in expressing individual and social emotions, both as a narrator from the past to the present and as a cultural heritage transferred to the future. Based on the lyrics of 157 folk songs in the TRT Turkish folk music repertoire that contain the words saz and bağlama, the importance, function and cultural context of saz and bağlama in Turkish folk songs will be emphasized. The corpus on the website named Repertükül was utilized and the repertoire numbers here were taken as basis. In the study, not all 157 folk songs with the words saz and bağlama will be included, but the main ones. In this way, it is aimed to better understand the multidimensional meaning and function of the saz in folk culture through folk songs.

Keywords: Saz, bağlama, folk song, narrator, confidant.

Giriş

Türk halk kültürü, yüzlerce yıl boyunca sözlü edebiyatın ve halk müziğinin benzersiz bir armonisiyle yoğunlaşmış zengin bir mirasa sahiptir. Bu mirasın önemli bir parçası da saz veya bağlama olarak bilinen geleneksel Türk çalgısının türkülerle olan ayrılmaz bağıdır. Bu çalışmada, Türk halk müziğinin vazgeçilmez bir unsuru olan saz ve bağlamanın kelime olarak türkülere yansıyan tematik kullanımları ele alınacaktır. Türküler, halkın duygularını, düşüncelerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini yansıtan kültürel miras niteliğindedir. Bu bağlamda, saz ve bağlama kavramları yalnızca bir müzik aleti olarak değil, aynı zamanda bir ifade aracı, bir sembol ve kolektif hafızanın taşıyıcısı olarak da önemli bir yere sahiptir. Bu kelimelerin türkülerdeki farklı anlam ve bağlamlarını tematik bir tasnifle ortaya koymak ve bunların halk kültüründeki yansımalarını analiz etmeden; türkülerdeki sembolik işlevleri ve duygusal çağrışımlarını bilimsel bir perspektifle değerlendirmeden önce sazın ve onun atası olan kopuzun tarihsel serüvenine kısaca bakmak yerinde olacaktır.

Sazın atası olarak bilinen Türklerin millî çalgısı kopuz, tarihin bilinen dönemlerinden itibaren şaman, kam, baksı ve ozan gibi isimlerle anılan ilk icracılarının ayrılmaz bir parçası olmuş ve Türk kültürü ile edebiyatının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar, özellikle manzum formlara sahip edebî eserlerin oluşturulmasında kopuz, icracının en önemli çalgısı olarak yaratım ve aktarım sürecinde sürekli yer almıştır. Bu yönüyle kopuz, yalnızca bir müzik enstrümanı olmanın ötesine geçmiş; temsil ettiği ulusun kültürünün koruyucusu ve aktarıcısı olan icracısının özelliklerini yansıtan bir araç haline gelmiştir. Kopuz, icracısıyla birlikte, ait olduğu toplumun kültürel belleğindeki birikimi muhafaza etme, aktarma ve güncelleyerek günümüze taşıma sorumluluğunu üstlenmiştir (Akın, 2020: 136).

Akın'ın (2020: 137-138) ifadesiyle, kopuz tarih boyunca âşıkların elinde saz, telli saz, iki telli, çöğür, tambura, cura, bağlama, divan sazı, meydan sazı ve dede sazı gibi farklı adlarla anılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte kopuzun ve onunla birlikte icracısının kutsal kabul edilen niteliği zamanla azalmış; bu süreçte kopuz, âşıklar tarafından daha çok beşerî duyguları dile getiren manzum eserlerin aktarımında kullanılan bir çalgı haline gelmiştir. Özellikle âşıklık geleneğinin yaygınlaşmasıyla birlikte, kopuz ya da bağlama, Türk toplumunda bir statü kazanmaya ve belli bir oranda kutsallığını korumaya devam etmiştir. Ancak önceki dönemlerde dinî ayinlerin ve ibadetlerin vazgeçilmez bir unsuru olan kopuz, bu bağlamdaki işlevini yitirerek daha seküler bir çerçevede yeniden konumlanmıştır. Âşıkların sazlarını icra ettikleri ortam ve mekânlar, dinî ritüellerin yerini farklı kültürel ve sosyal mecralara bırakmış, böylece bağlama ya da telli saz yeni bir icra bağlamında varlığını sürdürmüştür. Köprülü (1999: 52), tüm toplumlarda şiirin ilk biçiminin dinî içerikli ve ayin odaklı olduğunu, aynı zamanda müzik ve dans eşliğinde icra edildiğini; bu ayinlerde, icraların bir müzik aletinin eşliğinde gerçekleştirildiğini söylemektedir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren müzik, müzik aletleri ve bunları icra eden kişiler, kutsallıkla ilişkilendirilmiştir. Bu durum, eski Türkler arasında da şaman, kam ve baksı gibi isimlerle anılan sanatçılar ve onların kullandığı çalgılar için geçerli olmuştur. İlk dönem dinî törenlerinde, şamanın davulu aracılığıyla trans haline geçerek gökyüzüne yükseldiği ve kutsal varlıklarla iletişim kurduğu bilinmektedir. Bu ritüellerde davul, şamanın kutsal atı olarak kabul edilmiş; müzik aleti, ruhları çağırarak, gökyüzünün katmanlarında yolculuk yapmak ve Tanrı ile bağlantı kurmak için bir araç işlevi görmüştür (Eliade, 2006: 206). Tarihî süreç içerisinde şamanın davulunun üstlendiği bu işlevi ozanların elindeki kopuzun devraldığı görülmektedir (Köprülü, 1999: 78).

Türklerin İslamiyet öncesi döneminden başlayarak İslamiyet'i kabulünden sonraki süreçte de varlığını sürdüren ve ozan adıyla bilinen kültürel bellek taşıyıcısı bu icracı ile onun müzik aleti olan kopuzun taşıdığı kutsiyet, Dede Korkut Kitabı'nda; başta Yunus Emre olmak üzere 13. yüzyıl şairlerinin manzumelerinde; Kaygusuz Abdal gibi sufi şairlerin dizelerinde takip edilebilmektedir. Bu tespitler bize kopuzun en azından 15. yüzyıla kadar bilhassa heterodoks yapıdaki tasavvufî akımlara mensup Türk toplulukları arasında halen kutsal kabul edildiğini ve dinî ritüellerde icra edildiğini göstermektedir (Akın, 2020: 140-142)

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra kopuzun, bu coğrafyada bulunan telli sazlarla bir etkileşime girdiği düşünülse de 13. ve 15. yüzyıllara ait çeşitli kaynaklar, kopuzun İslamiyet etkisiyle kutsallığını koruyarak tekke çevrelerinde yeniden anlam kazandığını göstermektedir. Dede Korkut

Kitabı, Yunus Emre Divanı, Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr tercümesi ve Kaygusuz Abdal gibi tasavvuf şairlerine ait yazmalarda, bağlamanın kökeninin kopuz olduğuna açıkça vurgu yapılmaktadır. Bu eserlerde kopuzun Anadolu'daki varlığına ve onun icracısının ozan kimliğine dair somut bilgiler yer almaktadır¹ (Akın, 2020: 144). 16. yüzyıldan itibaren âşıklık geleneğinin güçlenip yaygınlaşmasıyla birlikte, Türk toplumunda şaman, kam ve ozan gibi kutsal figürlerin toplumla bağ kurma, danışılan kişi olma ve kutsallık gibi özelliklerini kaybettiği görülmektedir. Ancak bu kutsiyet, Alevi ve Bektaşî inanç sistemi içerisinde, farklı bir icracı ve yeni bir icra ortamıyla güncellenerek varlığını sürdürmüştür. Âşıkların ellerinde telli saz adı verilen bu millî çalgı, köy kahvehanelerinde, asker ocaklarında, düğünlerde, şöenlerde ve âşık meclislerinde, yani daha seküler bir bağlamda, bir müzik aleti olarak icra edilmeye devam etmiştir. Öte yandan, Alevi inanç sistemi içinde, ibadetlerin ayrılmaz bir parçası olarak bu çalgının kutsallığı korunmuş, İslam dininin çatısı altında, Türk tasavvufuna özgü bir anlayışla güçlendirilmiş ve güncellenerek yaşatılmıştır (Akın, 2020: 155).

Görüldüğü gibi kökeni Orta Asya'ya dayanan saz Türklerin Anadolu'ya girişiyle birlikte kültürel yapının temel taşlarından biri haline gelmiş ve Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan kültürel yolculuğunda önemli bir yer tutmuştur. Kopuzun Anadolu'ya gelerek saz/bağlama formuna dönüşmesiyle, halkın ruhunu yansıtan türküler bu enstrümanla daha da anlam kazanmıştır. Saz, Türk halk müziğinde sadece bir enstrüman değil, aynı zamanda bir anlatı aracı, duygu dili ve kültürel kimlik unsurudur. İslamiyet öncesi dönemde destanların ve anlatıların dile getirildiği kopuz, halk ozanlarının dili ve sesi olan saza dönüşmüş ve âşıkların ellerinde bir şiir ve ezgi aracı olmuştur. Bireysel acılardan toplumsal olaylara kadar her türlü duygu ve deneyimi dile getiren bir çalgı haline gelmiştir. Sazın tarihsel serüveni, onun türkülerle ne kadar köklü bir ilişki içinde olduğunu ortaya koyar.

Türküler, halkın yaşamının her anında yanında taşıdığı ezgili birer hikâye ve duygu deposudur. Saz bu hikâyelerin aktarılmasında hem bir eşlik çalgısı hem de bir anlatıcıdır. Bir ayrılığın acısını ya da bir sevdanın heyecanını sazın tellerinden çıkan tınılarda bulmak mümkündür. Uzun havalardan kırık havalara kadar türkülerin tüm form ve türlerinde sazın sesi, anlatılan hikâyenin duygusal yükünü şekillendirir. Türkülerin saz aracılığıyla aktarılması, çok sesli bir kültürün zenginliğini gözler önüne serer. Saz, sadece müzikal bir çalgı değil aynı zamanda sosyal bir öğretici ve paylaşımcı bir unsurdur. Sözleri ile bireysel bir hikâye anlatırken sazın melodisi, o hikâyeyi daha genelleştirerek kolektif bir anlam kazandırır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde değişen saz türleri (cura, divan sazı, tambura) bu kültürel çeşitliliğin en güzel kanıtlarıdır.

Sazın halk türkülerindeki işlevi, sözlere eşlik etmekten öte bir boyuttur. Bir çalgı olarak saz, acıyı, sevinci, ayrılığı, kavuşmayı ya da toplumsal olayları daha etkileyici bir şekilde sunar. Saz sadece müziğiyle değil, aynı zamanda bir sembol olarak Türk kültürünün taşıyıcısıdır. Halk ozanlarının dünyayı ve hayatı algılama biçimini sazın nağmelerinde bulmak mümkündür.

Türk halk türkülerinde saz, sözün ve melodinin buluştuğu bir köprü, bir anlam dili ve halkın ruhunun yansımasıdır. Saz, bir türküde sözlerin taşıdığı anlamı derinleştiren bir araçtır. Tellerin tınısı, bir yandan sözleri güçlendirirken bir yandan da duyguları yansıtır. Anadolu'nun tarihinden, doğasından ve insanından beslenen saz, türkülerle bir araya gelerek bireysel ve toplumsal duyguların en etkileyici ifadesi haline gelir. Gelecekte de sazın ve türkülerin bu çok boyutlu kültürel yapısını koruyarak yeni kuşaklara aktarılması, halk kültürünün sürekliliği için büyük önem arz etmektedir.

Türk halk türkülerinin büyük bir kısmı âşıklar tarafından yaratılmıştır ve saz âşık edebiyatının ayrılmaz bir parçasıdır. Âşıklar, sazlarıyla hikâyelerini, aşklarını ve hayata dair gözlemlerini aktarırlar. Bu gelenek, sözlü kültürün aktarımında önemli bir rol oynar. Anadolu'daki âşıklar, sazlarıyla köy köy dolaşarak insanlara türkülerıyla seslenmişlerdir. Bu gelenek, âşığın sazını bir "sırdaş" olarak görmesiyle anlam kazanır. Âşık geleneğinde saz, âşığın hem yoldaşı hem de sözcüsüdür. Saz, halkın yaşadığı toplumsal olayların, acıların ve sevinçlerin bir belgesidir. Doğaçlama olarak ortaya çıkan türküler, çoğunlukla saz eşliğinde çalınır ve o döneme tanıklık eder. Âşıklar arasındaki atışmalar, sazın hem bir araç hem de bir rekabet unsuru olduğunu gösterir. Bütün bu hususiyetleriyle saz ve bağlama türkülerde sınırsız bir anlam alanı oluşturmaktadır.

1.Sazın Tellerinde Yankılanan Dert ve Hüzün

Saz veya bağlama Türk halk kültüründe sadece bir müzik aleti değil, aynı zamanda insanın iç

dünyasının, acılarının, sevinçlerinin ve özlemlerinin sesi olmuştur. Özellikle derdi ve hüznü anlatan türkülerde, saz bir "dert ortağı" olarak karşımıza çıkar. Tellerinden yükselen her ezgi, kişinin yaşadığı zorlukları, içsel çatışmalarını ve gönül yaralarını dile getirir. Bu yönüyle saz, âdeta sessiz kalmış bir yüreğin çılgılığı, dilsiz bir anlatıcının kelimelerle ifade edemediği hislerin dışavurumu olur.

Türkülerde saz, yalnızca bir enstrüman değil, duygu yoğunluğunu taşıyan bir metafor olarak da anlam kazanır. Sazın sesi, insanların kendi hikâyelerini bulduğu bir köprü vazifesi görür. İnsanlar derdini, hüznünü, hatta umutlarını saz aracılığıyla ifade ederken, sazın tellerinde yankılanan her melodi, dinleyenlerde bir ortak duygu oluşturur. Saz, türkülerde hem bireysel bir dertleşme aracı hem de toplumsal bir ağıtın sesi olmuştur. Âşıklardan halk şairlerine kadar pek çok icracı, sazı dertlerini anlatmak için bir yol arkadaşı olarak görmüş, kimi zaman aşk acısını, kimi zaman yitip giden bir sevdayı, kimi zaman ise vatan hasretini sazla dile getirmiştir. Bu nedenle türkülerde saz, insanoğlunun taşıdığı hüznün bir aynası, suskunlukların bir tercümanıdır.

Türkülerde sazın dert ve hüznün metaforu olarak sıkça yer bulması, onun halk kültüründeki vazgeçilmez konumunu bir kez daha ortaya koyar. Saz, sadece bir çalgı değil, gönülden dile uzanan, duygulara anlam katan bir anlatıcıdır.

Tellerde Saklı Gözyaşları: Sazın Dert Ortağı Olma Hikâyesi

Türkülerin dert ortağı olan saz, insan ruhunun en derin acılarını ve sevinçlerini dile getirerek âdeta bir sırdaş gibi gönülleri teselli eder. Sazın tınısı, insanların yaşadığı dertlerin, ayrılıkların ve umutların ortak bir anlatıcısı olarak karşımıza çıkar. Türkülerin omuz omuza yürüdüğü bir yoldaş gibi, duygu yüklü hikâyeleri tüm çıplaklığıyla dile getirir. Bu anlamda, Türk halkının acılarını ve mutluluklarını paylaştığı saz, türkülerin hem dili hem de yüreği olmuştur.

Türkülerde saz, yalnızca bir müzik aleti olarak değil, insanların duygusal dünyalarına eşlik eden bir dert ortağı olarak karşımıza çıkar. Türk halk kültüründe saz, bireyin dile getiremediği duygularını, acılarını, sevinçlerini, kederlerini ve umutlarını yansıtan bir dost ve sırdaş niteliği taşır. Bu yönüyle saz, insanın yalnızlığını paylaşan, onun iç dünyasını anlamlandıran bir ifade aracıdır. Bu başlık altında, sazın dert ortağı olma özelliğini vurgulayan türkü dördlüklerinden örnekler verilerek konunun derinliği vurgulanmaya çalışılacaktır.

Daîmi'yem eder çeşmim çırağı
Dostun muhabbeti cennet otağı
Ancak bu dünyada derdim ortağı
Sazım figan eder tel yarelenir (Rep.No.2468-Erzincan)

Güversin çimenler yeşersin dağlar
Kuşlar cıvıldaşın açılışın bağlar
Devranî derdini kimlere söylesin
Ellerde alışkın saz olmayınca (Uzun Hava/Rep.No.367-Sivas)

Mahmut Erdal derdim dökem sazıma
Hangi birgün yanam kara yazıma
Her gelip geçtikçe basar yüzüme
Ayaklar altında çul eyler beni (Rep.No.4052-Sivas)

Gurbet elde gerib dostun nesi var
Bir tek oda bir saz bir çantası var
Gün batanda gerib dostun yası var
Vatan tekin şirin olmaz bir diyar (Rep.No.5287- Musul)

Gam yüküne tüccar oldum satarım
Felek vurdu doğrultamam bel ağlar
Dostlar çaldı kolum kırık tutamam
Ben ağlarım sazım ağlar tel ağlar (Rep.No.3074- Şanlıurfa)

Eğer hatırlarsan nazlı yar beni
Bir köşe dibinde yatar ağlarım

Eğer sorarısın garip sazımı
Ben o sazı çalar çalar ağlarım (Uzun Hava/ Rep.No.232-Sivas)

Ben ağlarım saz ağlar
Karşımda bir kız ağlar
Ağlarsa anam ağlar
Geri kalan az ağlar (Rep.No.973-Eskişehir)

Gece gündüz dert dökerim sazıma
Kime gidem ben ağlarım yazıma
Sarıldılar eteğime dizime
Yavrular boynunu büktü gelemem (Uzun Hava/ Rep.No.155-Sivas)

Yârime diyecem bana saz alsın
Sazı çalım derdim gamım azalsın
Ne dedim de küstün benim sözümden (Rep.No.3447- Azerbaycan)

Gurbette Yalnızlığın Sesi: Sazın Yârenliği

Türk kültüründe gurbet, hem fiziksel bir uzaklığı hem de ruhsal bir yalnızlığı ifade eder. İnsanların sevdiklerinden, memleketlerinden ve alışık oldukları hayattan uzak düştüğü bu zor süreçlerde, saz bir yoldaş, bir dert ortağı olarak öne çıkar. Gurbetteki kişinin hissettiği özlemi, hüznü ve yalnızlığı dile getirmek için saz, âdeta bir köprü işlevi görür. Saz, sadece bir müzik aleti değil; sahibinin duygularını dillendiren, yalnızlıkta iç dökülen bir sırdaş gibidir. Gurbet elde yanan bir türkünün nağmeleri, sazın tellerinde hayat bulur ve kişinin iç dünyasını yankılar. Bu yönüyle saz, gurbetin getirdiği kimsesizliği bir nebze olsun dindirir ve kişiye kendi hislerini anlamlandırma imkânı tanır.

Gurbet konulu türkülerin büyük bir kısmında sazın yarenlik işlevi belirgin bir şekilde kendini gösterir. Saz, hem gurbetteki kişinin kendi kendine konuştuğu bir dost, hem de memleketteki sevdiklerine ulaştırılamayan mektupların müzikle şekillenmiş bir hâlidir. Tellerden dökülen ezgiler, yalnızlığın ve hasretin müziğe dönüşmüş haliyle âdeta sahibinin dili olur. Gurbetin zorlayıcı yalnızlığında saz, insanın en sadık dostlarından biri hâline gelir. Onun eşlik ettiği türküler, sadece bir müzik değil, aynı zamanda insanın kendi duygularına karşı tuttuğu bir aynadır. Bu nedenle, sazın gurbet türküleriyle olan güçlü bağı, Türk kültürünün derin duygusal birikiminin yansıması olarak değerlidir. Verdiğimiz örneklerde de bu ilişki açık bir biçimde kendisini göstermektedir.

Gine gönül sılasını arzeder
Görünür gözüme yol garip garip
Âşık olan evin yurdun terk eder
Alır sazın söyler tel garip garip (Uzun Hava/Rep.No.209-Çorum)

Kırılmış sazımı astım tavana
Çevirdim yönümü döndüm divana
Gurbet kelepçedir yurdu severne
Bilerek koluma taktım giderim (Uzun Hava /Rep.no.941-Erzurum)

Maçın dağı Maçın dağı
Niçin susmuş yârin sazı
Yuvasından ayrı düşmüş
Ağlar gördüm nazlı yâri (Rep.No.388-Rumeli)

Gurbet elde çaldırayım sazımı
Yoktur anem yoktur bubam geçireyim nazımı (Rep.No.3372-Rumeli)

Talih bizi attı da gurbet ellere
Gara günler gelir geçer de ağlama
Ah al sazın eline de dokun tellere
Gara günler gelir geçer ağlama (Uzun Hava/ Rep.No.356-Malatya)

Hüseyin'im geliyor çalalım sazı
Gurbet elde kime edelim nazı
Anayın babayon o kötü sözü
Var git emeklerim ol dedi bana (Rep.No.1063-Muğla)

Hüznün Sesi Saz

Saz, Türk kültüründe hüznün en güçlü ifadesi, duyguların dillendiği bir yol arkadaşıdır. Onun tellerinden dökülen ezgiler, insanın iç dünyasındaki kederi, özlemi ve kayıpları dile getirir. Saz, yalnızca bir müzik aleti değildir; aynı zamanda insanın kendini bulduğu, hüznünü paylaştığı bir sırdaş gibidir. Türkülerde dile gelen ayrılıklar, yitirilen sevdalar ve derin acılar, sazın dokunuşuyla daha da derinleşir. Her teli, yürekten kopan bir ahın yankısı gibi titrer. Hüznün, sazın ruhunda bir motif, türkülerde ise bir yolculuktur. Bu yüzden saz, hüznün yalnızca bir anlatıcısı değil; onun en yakın yoldaşıdır. Aşağıdaki türküler de bunun en güçlü delilidir.

Gözyaşım yarışır coşkun selinen
Derdim tarif edilmiyor dilinen
Kırık sazımdaki üç beş telinen
Devam etmekteyim savaşıma ben (Uzun hava/Rep.No.839- Kars)

Koştur hezan'ım koştur
Dünyanın sonu boştur
Nerde saz hezan orda
Eli boş göynü hoştur (Rep.No.3695- Afyon)

Bir garibim hisse alın sazımdan
Elin gızı usandırdı nazından
Kutnu kumaş giyer şalın hasından (Rep.No.3890- İzmir)

Bir garibim halımı kimse bilemez
Bu derde düşenin yüzü gülemez
Her çalan saz çalar datlı çalamaz
Yâr aşkı bağrında nar olmayınca (Uzun Hava/Rep.No.215- Kırşehir)

Kışlanın önünde çalınır sazlar
Ayağım yal'nayak yüreğim sızlar
Yemen'e gidene ağlıyor kızlar (Rep.No.341-Muş)

Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbel'ler bölük bölük bölünür
Yardan ayrılmışam bağrım delinir
Katip arzuhalim yaz yâre böyle (Rep.No.1735-Sivas)

Küçük yaşta aldım sazı elime
Dertli dertli vurdum sazın teline
Uyma dedim uydun eller sözüne (Rep.No.2562-Orta Anadolu)

Mapushane içinde yanıyor gazlar
Oturmuş mapuslar çalınır sazlar
İdama gidenin ciğeri sizler (Rep.No.2606- Orta Anadolu)

Kışa çevirme yazımı
Çalıp dinletme sazımı
Küstürüpsen al nazımı
Yaralıyam yaralı (Rep.No.1236-Artvin)

Aliverin bağlamamı çalayım
Çalayım da zarı zarı ağlayım
Bir mendil ver göz yaşımı sileyim (Rep.No.3655-Rumeli)

Ruhun Sırdaşı Saz

Saz, hem bir müzik aracı hem de duyguların ve düşüncelerin ifade bulduğu bir ortamdır. Saz çalan bir kişi, içindeki duygusal yükleri bu enstrümanla dile getirir ve saz, bu duyguları paylaşırken bir sırdaş gibi dinler. Sazın bu hali müziğin bir terapötik güce sahip olduğunu ve kişinin ruh halini en iyi anlatan araçlardan biri olduğunun göstergesidir.

Ben gidersem sazım sen kal dünyada
Gizli sırlarımı aşikâr etme
Lal olsun dillerin söyleme yada
Garip bülbül gibi ah-ü zar etme (Rep.No.3065-Sivas)

Sazım sazım mecnun gibi seni ararım
Kırık ümid ile sazım seni sorarım
Alınca elime seni hemen gülerim
Beni bırakma sazım sırdaşım sensin (Rep.No.5228-Ankara)

Ben ölürsem kimler çalar sazımı
Kime emanet edem benim bir tek kuzumu
Düve düve de göm gök aman aman ettim dizimi
Gözüm açtım canım annem ağlar başımda (Uzun hava/Rep.No.82-Çorum)

2. Sazın Tınısında Sevdanın İzleri

Saz, Türk halk müziğinin en derin ve en duygusal enstrümanlarından biridir. Özellikle sevda türkülerinde, saz sadece bir müzik aleti olmanın ötesine geçer; âdeta bir duygunun, bir sevdanın anlatıcısı olur. Her tını, her nota, kalbin en derin köşelerinde saklanan aşklara ve acılara açılan bir pencere gibidir. Sevda türkülerinin çoğunda, sazın sesi bir yâre duyulan özlemi, ayrılığın acısını, kavuşmanın hayalini anlatır. Bağlama, cura, kopuz gibi sazlar, bu duyguları dile getiren enstrümanlardır. Her tını, bazen bir sevdanın başlangıcını, bazen de sona ermiş bir aşkla vedayı simgeler. Sazın telleri, sevdanın acı tatlı hallerini, bir bakıma ruh halinin sesini taşır.

Türk halk müziği geleneklerinde, sazla söylenen her sevda türküsü bir hikaye anlatır. Bu hikayenin kahramanı bazen terkedilen bir âşık, bazen de hasretle bekleyen bir sevgili olur. Fakat her durumda saz, bu duyguların en sadık dostudur. Onun tınısı, ruhu okşayan ve dinleyeni derin bir içsel yolculuğa çıkaran bir büyü gibidir. Sevda türkülerindeki melodik dokunuşlar, insanların yalnızlıklarını, özlemlerini ve aşklarını dillendirir.

Sevgilinin Sözsüz Dili Saz

Türkülerde saz, bazen bir aşkın en güzel anlatıcısı, bazen de sevgiliye duyulan derin bir özlemin tek sesi olur. Saz, yalnızca bir müzik aleti değil, sevdanın sözcüklerle dile getirilemeyen halini anlatan, sevgiliye yönelen duyguların en saf ve en içten yansımasıdır. Türkülerde saz, sevgilinin gülüşünü, gözlerindeki hüznü ışığı, hatta bir bakışındaki bin bir duyguyu en etkili şekilde dile getirir. Her bir nota, her bir telin titremesi, sevgilinin uzaklığına duyulan özlemi, kavuşmanın sevincini veya ayrılığın acısını anlatır. Saz, bir sevgilinin gülümsediği anlarda neşeye çalar, bir ayrılık sırasında ise hüznle inler. Bazen sevgilinin adını fısıldar, bazen de onunla paylaşılan anıların yankısını taşır. O, sadece bir müzik enstrümanı değil, duyguların bir araca dönüşmüş halidir. Âşıklar, bazen bir sazın tellerine sarılır, bazen de onun melodileriyle dile getiremedikleri duyguları ifade eder. Saz, sevgiliye olan aşkın en saf, en içten halini aktaran bir araçtır. Türkülerde saz, bazen sevdanın başlangıcını müjdeleyen bir melodi, bazen de aşkın bitişine şahitlik eden bir hüznle yankı bulur. Ama her durumda, sevgiliyi anlatan ve sevgiliye olan duygusal bağı güçlendiren bir araç olur. Sazın tınısında, sevgilinin her hâli ve her anı gizlidir.

Bekliyorum neredesin sevdiğim
Yollarına baka baka usandım
Sazım sözüm seni söyler sevdiğim
Hasretini çeke çeke usandım (Uzun hava/ Rep.No.794-Urfa)

Ohu kuşlar dile gelsin

Hoş nefesin zile gelsin
Yârim güle güle gelsin
Sen çalanda sazı bülbül
Sazı bülbül sazı bülbül (Rep.No.76- Kars)

Gönlüm güler elim güler güzel civan
Çalar tarı çalar sazı güler eller gülü (Rep.No.583-Kars)
Seni gördüm evvel bahar yaz iken
O güzellik sende ilvan naz iken
Güller taze iken teller saz iken
Belki seni bana yazar yaradan (Rep.No.309-Sivas)

Bir küçücük sazım var
Yâri görsem sözüm var
Şu mahlenin içinde
Hoş bakışlı yârim var (Rep.No.4258-Nevşehir)

Gökte yıldız az kaldı
Teller koptu saz kaldı
Merak etme güzelim
Kavuşmamız az kaldı (Rep.No.3366-Kıbrıs)

Arpa yoldum az kaldı
Tel kırıldı saz kaldı
Kurban oluram yârim
Kavuşmaya az kaldı (Rep.No.1474-Yozgat)

Saz Çalmak Sevda Çekmektir

Saz çalmak, sadece parmakların tellerde dolaşması değil, aynı zamanda bir sevdanın ruhunu çalmaktır. Her tını, bir özlem, bir kavuşma hayali taşır. Saz çalan kişi, kalbindeki sevdayı ve içindeki acıyı, mutluluğu ya da hüznü en saf haliyle melodilere döker. Saz, bir sevdanın ifade bulduğu, bir kalbin derinliklerinden çıkan duyguların yankı bulduğu en özel araçtır.

Şu dereye bal yerler
Ben de yesem ne derler
Alsam da sazı elime
Şu şuna yanmış derler (Rep.No.5208-Uşak)

Oy bağlamam bağlamam
Zerdali dalı mısın
Garip garip çalarsın
Benden sevdalı mısın (Rep.No.1550-Ordu)

Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı
Avlasam çöllerde saz ile seni
Bulunmaz dermani yoktur ilacı
Vursam yaralسام söz ile seni (Rep.No.2961-Sivas)

Belen tepesinde çalınan sazlar
Sazların sesine toplanan kızlar
O kızlara benim yüreğim sızlar (Rep.No.3039-Bolu)

Sevgili Saza Benzer

Türkülerde sevgili, âdeta bir saz gibi tasvir edilir. Her bir özlem, her bir dokunuş, tıpkı sazın tellerinin titreyişi gibi, kalpte bir yankı bırakır. Sevgilinin saçı, sazın telini andırır; her bir telin zarifçe çalınışı, onun güzelliğini ve büyüsunü simgeler. Saçları dalga dalga uzanırken, sazın telleri de birer aşkla gerilmiştir. Sevgilinin sesi sazda yankısını bulur. Sevdanın her tınısı, tıpkı bir sazın nağmesi

gibi, sevgilinin varlığını hissederek akar. Türkülerdeki bu benzetme, sevdanın ve sazın özdeşliğini anlatır. Sevgilinin güzelliği, cilvesi, nazı aşığın sazını dile getiren bir unsur olarak türkülere yansır.

Aşağıdan gelen geline benzer
Saçları sazımın teline benzer
Fidan boylarına kurban olduğum
Açılmış bahçenin gülüne benzer (Rep.No.399-Eskişehir)

Gülüşlerin cingildesin saz kimi
Her terefe yayılsın avaz kimi
Sen gülende gönül gülsün yaz kimi (Rep.No.2233-Azerbaycan)

Gönlümün matlubu gelsene beri
Sesin sazda telden aldım haberi
Veysel'i kapına kul eyle bari
Eşşinler kapına mezarım böyle (Rep.No.4268-Sivas)

Aşma başımdan aşma
Ben seni tanıyorum
Sazımın bam telini
Yâr seni sanıyorum (Rep.No.766-Giresun)

Güllü yazımsan
Hoş avazımsan
Gel ay sevgilim
Telli sazımsan (Rep.No.2892- Azerbaycan)

Garadır kaşları hilal getirir
Bu güzellik sana da bela getirir
Aşğın sazını dile getirir
Çaresiz derdin mi sorabilin mi (Rep.No.3599-Maraş)

Cilvelice nazlıca
Hem sazlıca sözlüce
Yar gizlice gizlice (Rep.No.3611-Kırşehir)

Bir Elinde Kadeh Bir Elinde Saz Olan Güzeller

Türkülerde saz çalan kızlar duyguların taşıyıcısıdır. Ellerinin teline dokunduğu an içlerindeki sevdanın, hüznün ve neşenin melodilere dönüşmesi başlar. O kızlar, sazı sadece bir enstrüman olarak değil, kalplerindeki duyguları dile getiren bir dost gibi kullanır. Her çaldıkları parçada bir öyküyü, bir aşkı, bir ayrılığı, bir özlemi anlatırlar. Sazın tellerinde yankı bulan melodiler, kızların ruhunu, ne kadar derin ve güçlü olduklarını ortaya koyar. Bu imge, hem zarafetin hem de duygusal gücün bir simgesidir.

Benüsen'de bahçalar
Yâr oturmuş saz çalar
O yarin kaşı gözü
Ciğerimi parçalar (Rep.No.327-Diyarbakır)

Dere bağınbahçalar
Yâr bahçada saz çalar
Gece gelme gündüz gel
Findo seni parçalar (Rep.No.718-Van)

Ey şahin bakışım bülbül avazlım
Bir eli kadehli bir eli sazlım
İşte ben gidiyom kal ahu gözlüm
Ne sen beni unut ne de ben seni (Rep.No.3131-Erzincan)

Yüce dağ başında yanar bir ışık
Boyuna hayranım kendine âşık
Varamam sevdiğim yollar dol âşık
Uy nazlım nazlım elleri sazlım bülbül avazlım (Rep.No.2369-Nevşehir)

Sazın Sesiyle Raks Eden Kızlar

Türk halk müziği ve saz geleneksel eğlencelerde önemli bir yer tutar. Saz çalıp oynatmak, sadece müzikle bir ortam yaratmak değil, aynı zamanda insanlar arasında neşeyi ve samimiyeti artırmaktır. Bu dizede, müzik ve dansın hayatı renklendirdiği, insanlar arasındaki bağları güçlendirdiği vurgulanır.

Boztepe'ye çıkmalı
Şu Ordu'ya bakmalı
Böyle güzel kızları
Saz çalıp oynatmalı (Rep.No.970-Ordu)

Al beni burdan kaçır
Zaptiyeler basmadan
Oynatırım gız ben seni
Dokuz telli sazınan (Rep.No.3025-Mersin)

Uyma dedim Hatça'm da eller sözüne
Uyma dedim Hatça'm da eller sözüne
Oynadırlar seni Hatça'm da curayınan sazınan (Rep.No.1404-Afyon)

Yüksek kahvelerde kahve kaynatır
Ben bu sazı çalar iken hanımları da oynatır
Bu sevdayı çeke çeke sabrım kalmadı (Rep.No.3801-Rumeli)

3.Âşık ve Saz

Saz, âşığın simgesidir. Âşık ve saz o kadar bütünleşmiştir ki bu sanatçılara, “saz şairi”, “sazlı ozan”, “çöğür şairi” gibi adlar da verilmektedir (Sakaoğlu, 1992: 219). Köprülü'ye göre; “Esasen saz şairleri tabirinden de çok iyi anlaşılacağı gibi, meslekten yetişmiş asıl âşıklar arasında, sazı olmayan, saz çalmayan bir şair tasavvur olunamaz (Köprülü, 1962:19).

Âşıklık geleneği, Türk halk kültürünün en önemli öğelerinden biridir ve genellikle halk şairleri olan âşıklar tarafından icra edilir. Bu gelenek, aşk, hasret, ayrılık, seveda ve yaşamın çeşitli duygusal halleri saz eşliğinde şiir söylemeyi içerir. Âşıklık geleneğinde saz, bir anlatıcı, bir yol arkadaşı ve bir duygu aracıdır. Saz, âşığın duygularını en derin şekilde ifade edebilmesine olanak tanır ve onun iç dünyasını dinleyicilere aktarır. Saz çalan bir âşık, hem kendisini hem de dinleyicisini bir duygusal yolculuğa çıkarır. Âşığın söylediği her şiir, sazın tınısı eşliğinde daha da derinleşir ve anlam kazanır. Âşıklık geleneğinde saz, genellikle aşkın bir sembolüdür. Saz, âşıkların içsel dünyalarını dışa vurabildikleri en etkili araçlardan biri olmuştur. Sazla söylenen türkülerde aşklar anlatılır, kaybolan sevgililer, kavuşamayan âşıklar ve hasretler, sazın nağmelerinde dile gelir. Saz ve âşıklık geleneği birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Âşık olan çalsın sazı
Aysın cümlemizin özü
Hak affetsin cümlemizi
Galkın semaha dönelim (Rep.No.3534-Kırşehir)

Âşığ söhbet sazsız olmaz
Gözel gelin nazsız olmaz
Dost arası sözsüz olmaz (Rep.No.4096-Azerbaycan)

Serhat âşık telli sazım yanımda
Şâh-ı server hu albazım yanımda
Gözbeğim ahbaplarım yanımda

Suları'siz kalacağın belliydi (Rep.No.4095-Erzincan)

Dertli Kerem der ki çalın sazları
Hatırmıda galdı beyler sözleri
Cennet mekanında huri kızları
Çiğ düşmüş laleye benzer yüzleri (Rep.No.1890-Afyon)

Emrah der ki kurdurayım sazları
Fikrime düşende selvim sözleri
Karadır kaşları ala gözleri
Var sende muradan er seher yeli (Rep.No.1266-Van)

Pir Sultan Abdal'ım da işte geldi yaz
Kaldır kollarını eyle bir niyaz
Elmadan kırmızı pamuktan beyaz
Ver Allah bir güzel gönlüm eyleyim
Muhabbet ararsan
Saza gel saza
Mevla'yı seversen
Bize gel bize (Rep.No.1619-Ege)

Gevherî der hem sazım sözüm üste
Armağan eyle gel canını dosta
Kimi abdal olup girmişsin posta
Aba ağlar hırka ağlar çul ağlar (Rep.No.2891-Sivas)

4.Sazla Şenlenen Meclisler

Türkülerde saz, sadece bir müzik aracı değil, aynı zamanda eğlencenin ve mutluluğun bir simgesidir. Özellikle düğünlerde ve kutlamalarda sazın sesi ortamı renklendirir ve neşe yayar. Her telin titremesi âdeta bir davet, bir kutlama havası yaratır. Sazın melodileriyle çalınan türküler, halkı bir araya getirir, dansları başlatır, kahkahaları yükseltir. Türk halk kültüründe saz, sevdanın, mutluluğun ve yaşamın neşesinin ifadesi olarak yerini alır. Eğlence ve düğünlerde saz çalmak, ruhu canlandıran bir gelenek ve bir kutlama biçimidir.

Ada yolu yamandır
Bolu dağı dumandır
Dostlar vurun sazlara
Eylenecek zamandır (Rep.No.296-Bolu)

Bâde içerler nazınan
Sohbet ederler sazınan
Kırk ince belli kızının
Selvihan bağdadır bağda (Rep.No.1495-Erzurum)

Uygun ahbab tel alışkın saz ile
Nargileler yansın mercan köz ile
Saki gerek mey doldursun naz ile
Bâdeleri süzmek ister göynümüz (Rep.No.345-Kahramanmaraş)

Ağam ben nasıl edim
Saz getir fasıl edim
Çok da güzel değilsen
Gönüldür nasıl edim (Rep.No.798-Erzurum)

Sazı almış eline
Düğüne mi gidiyor
Oturmuş pencereye
Beni deli ediyor (Rep.No.3252-Bartın)

Düğünümüz haftayadır
Çalacaktır telli sazlar
Vuracaktır darbukalar (Rep.No.3753-Rumeli)

Olsun olsun yâr güzel olsun
Kalem kaşlı olsun olsun
Vurun da sazlara düğünler olsun (Rep.No.821-Eskişehir)

Yüksek hanaylarda çalınsın sazlar
Bugün kına gecesi oynasın kızlar
Bu kız gelin oluyor yüreği sızlar (Rep.No.3967-Burdur)

5.Sazın Akordunda Aşkın Düzeni

Türk halk müziğinde kullanılan çeşitli sazların, kullandıkları isimlerle ve yapılarındaki detaylarla insan biçiminde bir anlam taşıdığı görülmektedir. Örneğin, kopuz, ıklığ, çoğur, dutar, tambura, dombra, rebab, şeştar, cura, bozuk ve bağlama gibi sazların belirli kısımlarına yerel halk arasında "insan biçimsel" adlar verilmiştir. Bu adlandırma, çalgıların insan bedeninin bir uzantısı olarak geliştiği inancına dayanır. Bazı yörelerde sazın burguları "kulak", sapı "kol" ve kapağı ise "göğüs" olarak adlandırılmaktadır. Bu terimler, sazın yapısının insan vücuduyla özdeşleştirilmesinin bir yansımasıdır. Ayrıca, sazın belirli kısımlarındaki detaylar, Bektaşî inançlarıyla da ilişkilendirilmektedir. Sazın tel sırası, gövdesindeki delikler ve sapla gövde arasındaki birleşim noktalarındaki şekiller, dini bir simge olarak görülmektedir. Örneğin, sazın sapı Allah'ı (elif) ve Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr'ı, gövdesi ise Hz. Ali'nin bedenini temsil eder. Ayrıca, on iki telli saz veya çöğür, on iki imamı simgeler (Durbilmez, 2010:149)

Türkülerde sazın, düzeni, teli, perdesi, tezenesi ve mızrabı gibi teknik detaylar sadece müzikal unsurlar olmanın ötesindedir; her biri bir duygunun, bir hikâyenin parçasıdır. Sazın teli, âşığın kalbinin atışlarını, her titreyiş bir sevdanın duygusal yoğunluğunu taşır. Perde, melodiyi şekillendiren, sazın ruhunu belirleyen unsurdur. Perdenin basılması, tıpkı bir âşık için karar anıdır; kimi zaman bir seçim, kimi zaman bir ayrılık ya da kavuşma noktasını simgeler. Her bir perde, sazın içinde sakladığı bir duyguyu ortaya çıkarır. Tezenesi ve mızrabı ise, sazı çalan kişinin ruh halini ortaya koyar. Tezenenin tınısı, ellerin ruhuyla birleşir ve her vuruş bir anlam kazanır. Mızrap ise, bir âşık gibi, sevdanın derinliklerine dokunur ve melodiyi canlandırır. Her vuruş, her hareket, içsel bir dünyanın dışı vurumudur. Sazın her detayı, aslında bir âşık için bir anlam taşır; her biri, duygu dolu bir anlatımın, bir sevdanın yansımasıdır. Türkülerdeki bu detaylar duyguların en derin hallerini ifade eder. Türkülerde saz kelimesi genellikle halk müziğinin en bilinen enstrümanı olan bağlama ile özdeşleşmiş olsa da, müzikteki çeşitliliği ve zenginliği simgeleyen pek çok başka enstrüman da bu geleneğin bir parçasıdır. Cümbüş, cura ve santur gibi müzik aletleri, sazın ve halk müziğinin eşlikçileri olarak, her biri farklı bir renk ve tını olarak türkülerde yer alır.

Bağlandım köşede kaldım bir zaman
Nice kimselere dedim el'aman
On on beş yaşıma girince hemen
Yavaş yavaş düzen ettim sazımı (Rep.No.390-Sivas)

Cevlanî söyledi sözü
Sürmelenmiş kaşı gözü
Elindeki telli sazı
Ahenklendi düzenlendi (Rep.No.638-Kars)

Elim tutmaz güllerini dereyim
Dilim tutmaz hallerini sorayım
Dört sualin manasını vereyim
Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk (Rep.No.1562-Sivas)

Elime verdin kuru saz
Penesini ettin kiraz
Hergün ucun ucun biraz

Yedin içten içe gönül (Rep.No.3182-Erzincan)

Âşıklık içimde doğduğu zaman
Taş yanar göz yaşım yağdığı zaman
Mızrabım sazıma değdiği zaman
Tel yanmazsa ben yanarım sultanım (Rep.No.3130-Kırıkkale)

Dertli kulum kendi çalar sazını
Kara topraklara sürer yüzünü
Kimse çekmez gayri onun nazını
Bozuktur perdeler teller perişan (Rep.No.2894-Sivas)

Bağlamam var üç telli
Borcum var beş yüz elli
Gittin ise yörük gizi gelmedin
Gocaya da vardın besbelli (Rep.No.1356-Muğla)

Ah alırım dedin de aldattın beni
On telli sazınan oynattın beni (Rep.No.458-çankırı)

İlahi bu Davut Sularî tuhaf
Bir dükkân açmıştır kuyumcu sarraf
Gerçekler karşımda oturur saf saf
Santur cümbüşü yok sazları vardır (Rep.No.4203-Erzincan)

İstanbul'a cura yazdım saz geldi
Telli fotin kar topuğa dar geldi
Sevip sevip ayrılması zor geldi (Rep.No.467-Antalya)

Haydi, güzel aşalım
Şu Dirmil'e geçelim
Çalsın sipsi cura saz
Dinleyelim coşalım (Rep.No.2860-Burdur)

Kamlık ve şamanlık dönemlerinde kopuza gösterilen saygı, İslamiyet'in kabulüyle birlikte sazla yer değiştirmiştir. Özellikle Alevî-Bektaşî çevrelerde saz, "Telli Kur'an" olarak tanımlanmış ve kutsal bir sembol olarak görülmüştür. Ozanların piri kabul edilen Korkut Ata'nın doğumuyla ilgili anlatılan efsanede, "kopuzun gökten inen ışığın içinden çıkması" motifi, bu müzik aletine duyulan derin saygıyı ve kutsiyetin ifadesini gösterir. Dede Korkut hikâyelerinde, kopuz, Dede Korkut'un velîlik simgesi olarak saygı görmüş ve kopuz taşıyan kişiye kılıç çekilmemiştir. Anadolu ve Azerbaycan'daki âşıklar, saza büyük bir saygı gösterir ve genellikle sazlarını evlerinde başucuna duvara asarlar. Bir âşığa, sazını ayak altına alması, ona yapılabilecek en büyük hakaret olarak kabul edilir. Ayrıca, Anadolu'daki âşıklar arasında yaygın bir gelenek olarak, saz çalmadan önce üç kez öpüp başlarına koymak, kopuza ve saza duyulan saygının hala sürdüğünü gösteren bir uygulamadır (Durbilmez, 2010: 149).

Evdeki gızına
Duvardaki sazına
Akşama tez gel
Gışlığına yazına (Rep.No.1055-Karabük)

Anasına kızına
Duvardaki sazına
Sandıktaki bezine
Yandım ela gözüne (Rep.No.930-Zonguldak)

Sonuç olarak denebilir ki türkülerde saz ve bağlama, yalnızca müzik aleti olarak değil aynı zamanda derin anlamlar taşıyan semboller olarak yer almaktadır. Dert ortağı ve sırdaş olarak âşıkların duygusal dünyalarına eşlik ederken, sevda ve sevgiliye duyulan özlemi en saf haliyle dile getirir. Eğlence ve âşıklık geleneğiyle de iç içe geçen bu enstrümanlar, halk müziğinde duyuların,

özlemlerin ve yaşamın izlerini taşır. Saz ve bağlama; düzen, tel, mızrap, tezene gibi detaylarıyla da türkülerde hem birer ifade biçimi hem de kültürel bir miras olarak halkın ruhunu yansıtmaya devam etmektedir.

Sonnotlar

¹ Bilgi için bkz. (Ergin, 1999:231), (Gazimihal, 1975: 123), (Köprülü, 1999: 102-144)

Kaynaklar

- AKIN, B. (2020). “Kopuzdan ‘Telli Kur’an’a Türklerde Sazın Kültürel Serüveni ve Kutsallığı” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı:20, 135-167.
- DURBİLMEZ; B. (2010). “Âşıklık Geleneklerinde Saz” *Milli Folklor*, Sayı:85, 148-158.
- ELİADE, M. (2006). *Şamanizm* (Çev. İsmet Birkan) Ankara: İmge Kitabevi.
- ERGİN, M. (1999). *Dede Korkut Kitabı-I* Ankara Türk Dil Kurumu.
- GAZİMİHAL, M.R.(1975). *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F.(1962). *Türk Saz Şairleri, cilt I-V*, Ankara: Millî Kültür Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M.F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SAKAOĞLU, S.(1992). “*Ozan, Âşık, Saz Şairi ve halk Şairi Kavramları Üzerine*”, Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler, (Haz. Salih Turhan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.